

SvD KULTUR

”Ett år räcker gott för att bryta ner en människa”

Hur ska man bemöta rasism? SvD publicerar här en personlig berättelse av författaren Emerich Roth. Texten ingår i antologin ”Inte en främling”.

6 april 2015 kl 06:00, uppdaterad: 6 april 2015 kl 23:10

Jag var bara 19 år när nazisterna kom till den lilla staden, i dåvarande Tjeckoslovakien, där jag bodde med min familj. Min far var typograf och själv drömde jag om att bli musiker. I dag heter staden Vinogradovo, ”vingården”, och ligger i Ukraina.

Av stadens 15 000 invånare var 3 000 judar, som min familj. När nazisterna tog över tvingades judarna först flytta till ett provisoriskt ghetto, innan ordern kom att vi skulle åka iväg och jobba i ett annat land, en kortare tid.

Det var vad som sades – och vad vi trodde. Men när vi efter flera dygn, hopträngda i boskapsvagnarna, utan vatten och mat, äntligen fick kliva av, klev vi av i Auschwitz-Birkenau. Det största, värsta och mest ökända av Nazitysklands koncentrationsläger.

Vi fick ställa oss i två köer – män i den ena, kvinnor och barn i den andra.

TOG INITIATIV TILL EXIT

Emerich Roth är född 1924. Hans stiftelse Emerichfonden delar varje år ut priser och stipendier till skolor och elever som gör något bra för att motverka våld och främlingsfientlighet. Emerich Roth är initiativtagare till organisationen Exit som hjälper unga att lämna högerextrema och andra destruktiva grupper.

För sina insatser har han emottagit Kungens guldmedalj av 8:e storleken, Nelson Mandela-priset, Kunskapspriset och Svenska Hjältars livsgärning.

Initiativet till antologin ”Inte en främling” kommer från stiftelsen Teskedsorden, som arbetar för tolerans och respekt människor emellan. Fler berättelser finns att läsa på: inteenframling.se

Visa färre fakta

Jag stod bredvid min far. I den andra kön, tre meter därifrån, stod min mamma och mina fyra yngre systrar: Edit, 17, Elisabeth, 15, Magdalena, 12 och lilla Judith, 10.

På en plattform framför de långa raderna av människor stod mannen som skulle avgöra våra öden: Doktor Mengele. Jag minns fortfarande hans iskalla ögon, när han med en handviftning bestämde vilka som skulle få leva – och vilka som skulle dö.

Jag och min pappa fick gå till vänster – vi skulle till arbetslägret. Edit och Elisabeth likaså.

Min mor och mina två yngre systrar, som inte ansågs lämpliga för slavarbete, fick gå till höger – direkt till gaskamrarna och krematorierna.

Under ett drygt år levde jag under ohyggliga förhållanden, i fem olika koncentrations- och arbetsläger. Ett år räcker gott för att fullständigt bryta ner en människa fysiskt. Grymheterna och sadismen var monumental, ofta möjliggjord genom fångvaktarnas medvetna avhumanisering av fångarna. Vi betraktades inte som medmänniskor.

När befrielsen till sist kom, den 8 maj 1945, befann jag mig i Theresienstadt, "mönsterlägret", sex mil norr om Prag. Bara två månader tidigare, under den långa vandringen dit i krigets slutskede, det som senare kom att kallas "dödsmarschen", sköts min far, som inte orkade mer, till döds.

Att kriget tog slut, betydde inte att grymheter och omänsklighet tog slut. En av de mörkaste och minst uppmärksammade punkterna i antisemitismens historia är det som hände efter andra världskriget. Ut från koncentrationslägren kom hundratusentals svårt sjuka, hemlösa människor från det östra Europa. Men få länder tog emot dessa statslösa judar. I det befriade Budapest t ex drog horder av ryska soldater fram, plundrade, våldtog, mördade. I Italien internerade briterna de judar som försökte ta sig till Palestina, som vid den tiden var ett brittiskt protektorat.

Själv hamnade jag på sjukhus – och där såg jag för första gången mig själv i en spegel. Jag såg ett skelett med levande ögon – en syn som jag aldrig kan glömma. Jag var 175 centimeter lång och vägde 34 kilo.

Några unga partisaner, som kom till sjukhuset, ville hjälpa mig att ta hämnd. De förde mig till en lada, la en pistol i min hand och erbjöd mig att skjuta tre tillfångatagna SS-män.

Men jag kunde inte. Det kändes totalt omöjligt. Jag kunde inte döda en annan människa. Något som jag aldrig har ångrat.

Jag inte bara överlevde – jag lyckades också resa mig igen och gå vidare i livet. Det tackar jag mina föräldrar för. Fysisk styrka kan man få gratis, bara man tränar – men psykisk styrka får man genom kärlek. Och den kärlek jag fick som barn lyckades inte ens nazisterna ta död på.

Bara jag och min syster Elisabeth överlevde Förintelsen. Resten av familjen,

tillsammans med fyrtio andra släktingar, mördades.

Efter fyra år på sjukhus i Italien kom jag till Sverige, där min syster Elisabeth redan befann sig. Jag utbildade mig till socionom och terapeut. I trettio år arbetade jag inom socialvården, på fängelser och ungdomsvårdsanstalter.

I alla år höll jag tyst om mina egna upplevelser. Inte ens med min syster Elisabeth kunde jag tala om den svåra tiden – det gjorde för ont. I 45 år teg jag – tills historien en vacker sommardag 1992, på Birger Jarlsgatan i Stockholm, hann ikapp mig.

Jag hörde grova röster från andra sidan gatan och ser fyra stora grabbar marschera fram, alltmedan de med högerarmen lyft skanderar: "Sieg Heil! Sieg Heil!"

Det var en chock. Den känslan går inte att beskriva. Där och då bestämde jag mig. Det var dags att bryta tystnaden.

Jag var med och startade föreningen Förintelsens överlevande, främst i syfte att åka ut i skolorna och informera. Under de senaste 20 åren har jag besökt 1 600 skolor runt om i hela Sverige, vissa år efter år, för att berätta min historia och även tala om dagens situation.

Och gensvaret från eleverna har inte uteblivit – i mitt arbetsrum i källaren har jag hundratusentals brev från elever jag mött. Jag har läst dem alla – och svarat på dem jag kunnat. Flera av de tidigare "hatarna" har också åkt runt med mig i skolorna.

De onda handlingarna har sin grund i brist på kärlek. Och rädslan att inte få "höra till". Att inte bli sedd. Hatet och de destruktiva handlingarna är ett rop på hjälp. Framtiden sitter fem dagar i veckan i skolbänken – och det är den absolut viktigaste platsen att satsa på.

Som en röd tråd löper förståelse och medmänsklighet genom all den verksamhet jag arbetat med allt sedan andra världskrigets slut. Min tro på människan är obruten. Men jag menar att det finns olika sorters hat. Hatet som skapats av brist på kärlek är av ett slag. Men så finns också hatet som nedärvs och odlas i generationer, som barn får med sig "med modersmjölken". Det är det hatet som vi nu ser som grund i framväxandet av antisemitism, rasism och fascistiska rörelser runt om i Europa.

Så jag arbetar oförtrutet vidare, trots min höga ålder. Sätter mig på tåg till Ljungskile, Smedjebacken, Uddevalla och nu senast Lycksele, Norsjö och Vilhelmina uppe i Lappland.

Jag vill ägna resten av mitt liv åt detta. Jag vill använda mina hemska erfarenheter till något gott. Ty ett vet jag säkert – att orden befriar!

Fler berättelser finns att läsa på: inteenframling.se

EMERICH ROTH
kulturdebatt@svd.se